

Memento mori, IV. časť: Viedeň

Karol Gazdík

26. novembra 2022 ✚ Spoločnosť ✚ Cestopis

predchádzajúce časti:

Memento mori, I. časť: Praha

Memento mori, II. časť: Kutná Hora a Brno

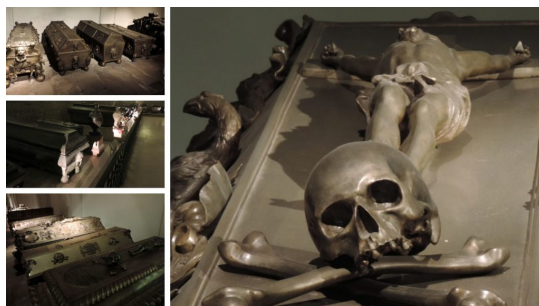
Memento mori, III. časť: Paríž a Saint-Denis

Svoje mesačné putovanie po pietnych miestach zakončím v niekdajšom hlavnom meste Rakúskeho cisárstva a potom neskôr (spolu s Budapešťou ako veľkomestom od roku 1873) Rakúsko-Uhorska, teda vo Viedni.

Odvolávajúc sa na éru cisárstva, začal by som hneď na začiatku návštevou pre mňa najpôsobilivejšieho pietneho miesta vo Viedni, ktoré podľa možnosti vždy rád navštívim a predstavím svojim priateľom a známym, ktorí o ňom nevedia. Týmto miestom je Kapucínska krypta (*Kapuzinergruft*) nesúca aj meno Cisárska krypta (*Kaisergruft*). Budem však používať výraz Cisárska hrobka. Tá je miestom posledného odpočinku Habsburgovcov, a to počnúc rokom 1633, kedy sem boli počas Veľkej noci prenesené ostatky Anny Tirolskej spolu s telom jej manžela a cisára Mateja II. Habsburského. Práve Anna Tirolská ako veľká „patrónka“ kapucínskeho rádu založila vo Viedni kapucínsky kláštor s kryptou, čím vlastne vytvorila oficiálne rodové pohrebisko Habsburgovcov. A bol to práve jej testament z roku 1617, ktorý venoval výstavbe hrobky aj potrebné finančné prostriedky.

Základný kameň hrobky bol položený 8. septembra 1622 za prítomnosti cisára Ferdinanda II. Stavebné napredovanie však brzdila tridsaťročná vojna. Preto stavby trvali až do roku 1632. Cisár Leopold I. rozšíril Cisársku hrobku v roku 1657 v priestore pod loďou kostola („Leopoldova hrobka“) a jeho syn, cisár Jozef I., ju rozšíril zas ďalej na západ. Rok pred svojou smrťou, v roku 1710, dal postaviť Jozef I. ďalšiu komoru hrobky spolu s kaplnkou na východe. Jeho brat, cisár Karol VI., pokračoval v roku 1720 západným smerom, ktorý sa rozprestieral pod chórom a nad chórom apsidy, čím vznikla „Karolova hrobka“. Na tomto zväčšení hrobky sa podieľal známy barokový architekt Johann Lukas von Hildebrandt.

V roku 1754 pokračovala Mária Terézia vo výstavbe ešte ďalej na západ, až sa s výstavbou vyústilo do kláštornej záhrady, kde sa na povrch vynorila kupolová prístavba, ktorá do hrobky prepúšťa prirodzené svetlo. Impozantná kupola a „hrobka Márie Terézie“ sú dielom architekta Jeana Jadota de Ville-Issey. Za vlády vnuka Márie Terézie, cisára Františka II./I., sa architekt Johann Aman v roku 1824 obrátil s výstavbou na sever kvôli ďalšej prístavbe – „Františkovej hrobky“. Časom ešte pribudla „Ferdinandova hrobka“, „Toskánska hrobka“, „Nová hrobka“ a „hrobka Františka Jozefa“.

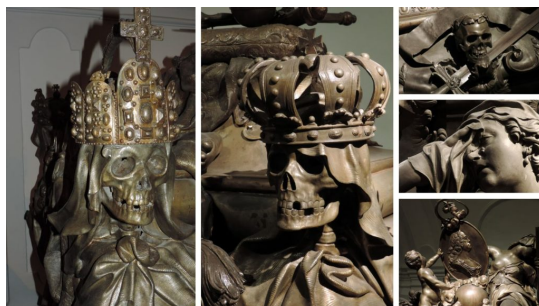
Cisárska hrobka

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Miesto svojho posledného odpočinku našlo v Cisárskej hrobke 145 členov rodu, z toho 12 cisárov a 18 cisárovien a kráľovien. Posledný Habsburg, ktorého telo sem bolo uložené, je Otto von Habsburg, syn posledného cisára Karola I., ktorý zomrel v roku 2011. Cisárska hrobka je unikátnym miestom triumfálnych spomienok na veľkosť tohto rodu, no zároveň symbolom pominateľnosti. Túto hrobku som spomínal aj vo svojom článku opisujúcom pohrebné obrady Habsburgovcov, sľubujúc, že sa jej budem viac venovať v inom článku. A tým článkom je práve tento.

Zo zmieneného opisu pohrebných obrádov Habsburgovcov ste sa mohli v súvislosti s Cisárskou hrobkou dozvedieť aj jeden znepokojujúci fakt, ktorý s ňou však súvisí. V rokoch 1637 až 1878 sa totiž telá, srdcia a orgány Habsburgovcov pochovávali oddelene, teda v troch súčasných pohreboch. Cisárska hrobka bola miestom pre ich nabalzamované telá, Hrobka srdíc v Augustiniánskom kostole bola miestom pre srdcia Habsburgov a vo Vojvodskej hrobke Dómu svätého Štefana boli v medených nádobách pochované ich orgány. Dôvodom trojnásobných pohrebov bolo, že každý z menovaných kostolov usiloval pre zvýšenie vlastnej prestíže o to, aby bol miestom posledného odpočinku Habsburgovcov.

Mimoriadne zaujímavé sú mnohé symboly, ktoré možno v hrobke pozorovať a analyzovať. Takmer na každom sarkofágu je možné vidieť aspoň jednu lebku s nekompletne osadeným chrupom, pričom mnohé nesú na svojich hlavách aj koruny. Snáď nič nedokáže lepšie poukázať na márnosť a pominateľnosť svetských statkov, ako práve tieto „korunované kraniá“. Ďalším z častých symbolov v Cisárskej hrobke je aj takzvaný *uroborus*, čo je had, ktorý sa zahryzáva do svojho chvosta, čím tvorí kruh. Predstavuje tak cyklickú podstatu vecí, nekonečný návrat od konca k začiatku, čo opäť odkazuje na večnosť. Okrem toho sú v hrobke k videniu habsburské orlice, či plačúce ženské postavy „Austrie“.

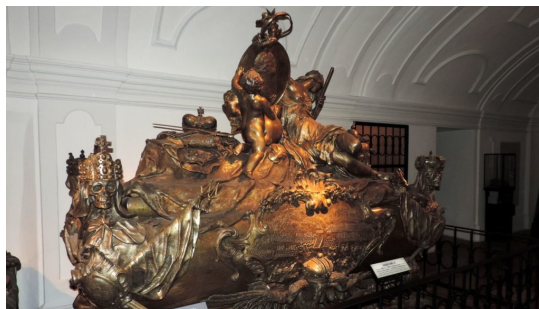
Symboly v Cisárskej hrobke, ktoré odkazujú na ľudskú pominateľnosť, smútok a večnosť. Na obrázku vpravo dole vidieť nad portrétom Karola VI. spomínaný *uroborus*.

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Autorom asi dvadsiatich sarkofágov je Balthasar Ferdinand Moll. Popri ich úžasnej výzdobe sú pôsobivé tiež nápisy na týchto sarkofágoch. Sarkofág cisára Leopolda I. napríklad vypovedá: *„Prvý medzi cisármi, ktorý dosiahol toľko podivuhodných víťazstiev a samotných Turkov donútil prosiť o mier; odpočíva v tejto rakve, Leopold, so súhlasným nadšením celého sveta zvaný Veľký. Zomrel v roku 1705, 5. apríla, vo veku 65 rokov.“* V texte je dátum úmrtia i vek uvedený chybné. V skutočnosti odovzdal dušu Pánovi 5. mája vo veku 64 rokov.

O niečo skromnejšie informuje o svojom zosnulom sarkofág Jozefa I., ktorý predčasne zomrel na kiahne vo veku 32 rokov. Na sarkofágu sa píše: *„Svetu prepožičaný 1678, kráľovstvu uhorskému 1687, rímskej ríši 1690, Amálii Wilhelmine 1699, rímskemu cisárstvu, Čechám, provinciám atď. 1705, nebesám navrátený v roku 1711, 17. apríla. Vždy a všade víťazný.“* Po smrti Jozefa I., ktorý nestihol zanechať mužského potomka, zasadol na prázdny trón jeho brat Karol, ktorý sa musel vrátiť zo Španielska, kde zastával úrad španielskeho protikráľa. Opuľentný sarkofág Karola VI. predstavuje jednu z najkrajších ukážok sepulchrálneho umenia s odkazom na ľudskú pomínutelnosť, na ktorú hlavne poukazujú spomínané korunované lebky, obzvlášť známa lebka s korunou Svätej rímskej ríše nemeckého národa. Tomuto odkazu však trochu oponuje pompézny nápis, ktorý môžeme na jeho sarkofágu čítať. Ten hovorí:

„Venované večnej pamiatke. Nevýslovná bolesť oživuje posvätný popol zbožňovaného najjasnejšieho cisára Karola VI., ktorý veľmi šťastne a naplno, so stálosťou a statočnosťou Rakúšana a nielen v týchto dvoch, ale vo všetkých heroických cnostiach bol celkovo dokonalým a zdatným cisárom, ktorý aj v hrobe žije, aby si vedel, pútnik, že majestát ani pochovaný nikdy nezanikne. Všeobecnému blahu prepožičaný roku Krista, nášho Pána 1685, 1. októbra, nebeskej vlasti vrátený roku 1740, 20. októbra, nemohol zanechať znamenitejšiu pamiatku než je obraz cnosti, múdrosti a zbožnosti, Máriu Teréziu, cisárovnú spravodlivosti a vládkyňu dobroty, okrasu, vzor a poriadok. Žil 55 rokov, 19 dní a 8 hodín.“

Sarkofág cisára Karola VI.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Najväčší a najmajestátnejší sarkofág v Cisárskej hrobke patrí Márii Terézii a jej manželovi Františkovi I. Štefanovi Lotrinskému, ktorý vytvoril Balthasar Ferdinand Moll v roku 1754. Na nádhernom lôžku tvoriacom príkrov je zobrazený v pololežiacej polohe a životnej veľkosti cisársky pár. Na jednej z bočných stien sarkofágu dokonca nájdeme vyobrazenú Bratislavu, ktorá bola v istých rokoch korunovačným mestom. V okolí náhrobku Márie Terézie sa nachádzajú ďalšie bohato zdobené sarkofágy patriace manželkám cisára Jozefa II. Vedľa nich vykúka náhrobok so „spiacim“ sedemročným dievčatom, ktorým bola dcéra Jozefa II. – celým menom Mária Terézia Alžbeta Filipína Lujza Jozefa Jana.

Sarkofág cisárskeho páru – Františka I. Štefana Lotrinského a Márie Terézie. Detail zachytáva kupolu a výjav zo sarkofágu, kde vidíme znázornenú Bratislavu.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Pred náhrobkom Márie Terézie spočíva jeden strohý a nenápadný sarkofág, ktorý vďaka svojmu obyčajnému vzhľadu možno nazvať priamo rakvou. Táto jednoduchá tumba uchováva ostatky cisára Jozefa II. Oproti predošlým prepychovým náhrobkom jeho predchodcov vidíme značne citeľný kontrast. Kontrastný je i nápis na jeho rakve, ktorý znie: *„Tu odpočíva Jozef II., ktorý vo všetkom, čo robil, zlyhal.“* Obďaleč Jozefovej jednoduchej tumbi, ešte pred vstupom do „hrobky Márie Terézie“, môžeme naraziť na ďalšiu jednoduchú tumbu, ktorá patrí Karolíne Fuchs-Mollard, vychovávateľke a dvornej dáme Márie Terézie. Ide o jedinu zosnulú osobu v hrobke, ktorá nebola členom habsburskej a habsbursko-lotrinskej dynastie. Váš prípadný hlbší záujem o Cisársku hrobku môže doplniť moje [video](#), ktoré je k dispozícii v internetovej databáze videí YouTube.

Jednoduchá tumba cisára Jozefa II.

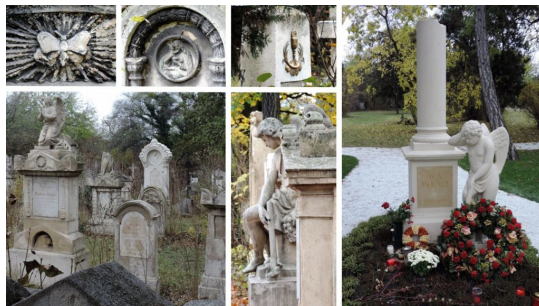
zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

V súvislosti s koncom mesiaca november je zaujímavým faktom i to, že to bol mesiac, kedy odišli na večnosť veľikáni z habsbursko-lotrinskej dynastie. *„Prosím, zobudte ma zajtra ráno o pol štvrtej, ešte som nedokončil svoju prácu...“*, povedal 21. novembra 1916 cisár František Jozef I. Následne o 21:05 zomrel. Podľahol zápalu pľúc. Posledné slová starého cisára len potvrdili jeho pracovitosť, s ktorou vykonával povinnosti „prvého úradníka ríše“, a to až do poslednej možnej chvíle, ovládaný zvýšenou teplotou. František Jozef I. odpočíva v osobitnej miestnosti Cisárskej hrobky na vyvýšenom piedestáli s jeho menom a podobizňou. Vedľa neho, po ľavici a pravici, spočívajú v ozdobných tumbách jeho (pilníkom zavraždená) manželka Alžbeta Bavorská zvaná *Sisi* a nešťastný syn, korunný princ Rudolf Habsburský, ktorý vo veku 30 rokov spáchal samovraždu.

29. novembra 1780 pred 21. hodinou zomrela zas Mária Terézia a dôvodom bol opäť zápal pľúc. Ten nadobudla po tom, čo týždeň po Dušičkách zmokla a prechladla v otvorenom koči na love bažantov. Jej syn

Jozef si dlho myslel, že chorobu len predstiera, aby mu zabránila v jeho ceste do Anglicka a Nizozemska. V tomto presvedčení takmer ohrozil aj jej spásu, keď oneskoril jej posledné pomazanie. Pri pitve jej tela sa zistilo, že jej nefungovala jedna strana pľúc a že mala na oboch pľúcach výrastky tvrdé ako kameň.

Vykročme však z prominentného miesta posledného odpočinku na miesto bežných pohrebov. Vo Viedni som cielene navštívil dva cintoríny. Prvým z nich bol cintorín *St. Marx* vo viedenskej štvrti *Landstraße*, ktorý sa používal v rokoch 1784 až 1874. Pomenovaný bol podľa neďalekého chudobinca, ktorého kaplnka bola zasvätená sv. Markovi. Otvorili ho v roku 1784 na základe výnosu cisára Jozefa II., ktorý zakazoval ďalšie pochovávanie na cintorínoch v meste a v okolí kostolov. Cieľom tohto nariadenia bola ochrana vody a prevencia proti epidémiám. Stávalo sa totiž, že mrazy dokázali z plytkjších hrobov vypudiť kostrové pozostatky, ktoré potom rozniesla zver po okolí. Takto teda začali vznikať nové cintoríny na okraji mesta.

Viedenský cintorín *St. Marx*. Veľký detail vpravo zachytáva symbolický hrob Wolfganga Amadea Mozarta; malý detail vľavo hore zas zdobenie náhrobku s podobizňou motýľa Lišaja smrťhlava, ktorý, znázorňujúc sa často aj s prázdnu kuklou, je symbolom znovuzrodenia sa smrťou do nového života.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Najznámejšou osobou pochovanou na cintoríne sv. Marka je hudobný génius Joannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart. Ten tu má v súčasnosti zriadený len symbolický hrob, ktorý som cielene vyhľadal. Symbolický hrob preto, lebo pôvodne bol Mozart pochovaný do neoznačeného a masového „šachtového“ hrobu, ktorý sa nachádzal približne v tých miestach. Mozart však nebol pochovaný legendárnym „vrecovým pohrebom“, čo znamenalo vyklopenie tela vo vreci z univerzálnej „ekonomickej rakvy“ s padacím dnom, známej ako *Klappsarg* / *Sparsarg* alebo *Josephinischer Gemeindesarg*, a zasypanie haseným vápnom. „Vrecové pohreby“ sa realizovali na základe nariadenia Jozefa II. len šesť mesiacov v roku 1785, pričom Mozart zomrel v roku 1791. Tento spôsob pohrebu sa jeho osobe však vďačne pripisuje, čoho cieľom je romantizujúco zvýrazniť biedny záver jeho života.

Klappsarg alebo *Sparsarg* – „ekonomická rakva“ s výklopným padacím dnom.

zdroj: flickr/Alexander Szep

Išlo teda, aj v Mozartovom prípade, o štandardný pohreb 3. triedy s poplatkom na dnešné ceny 126 €, ktorý sa týkal až 85 % Viedencanov. Mozartovo telo sa pochopiteľne v tomto neoznačenom šachtovom hrobe pre 5 až 6 zosnulých nadobro stratilo. Bežný predpoklad, že Mozartov hrob nebol označený preto, že bol príliš chudobný, je teda mylný. Jeho pohreb v roku 1791 po pohrebnom obrade v Dóme sv. Štefana (*Stephansdom*) jednoducho dodržiaval vtedajšie predpisy.

Mozartovu údajnú lebku získal hrobár Joseph Rothmayer, ktorý si zapamätal, kde boli uložené jeho ostatky a pri ich prenášaní do kostnice oddelil lebku a venoval ju priateľovi a ten zas ďalšiemu. Mozartovou domnelou lebku sa zaoberal tím antropológa Puecha, ktorý chcel identifikovať jej pravosť. Poukázať na pravosť mala analýza DNA zubného tkaniva z jeho lebky a komparáciou DNA z kostnej drene z hrobov jeho príbuzných v Salzburgu (otec, neter a babička), obzvlášť ženského pohlavia, nakoľko ženské ostatky obsahujú mitochondriálne DNA, ktoré je pri určovaní smerodajné. Výsledok bol však šokujúci. V salzburských hroboch ležali úplne cudzí ľudia (nie Mozartovci), ktorí neboli vôbec príbuzní a teda identita lebky sa nedala potvrdiť a ani vyvrátiť. Uvidíme teda, čo v tomto prípade prinesie ešte čas.

Cintorín *St. Marx* má aj napriek svojej pohnutej histórii úžasnú atmosféru. Jeho čaro vynikne hlavne v čase, kedy kvitne orgován, ktorý vytvára spolu s náhrobkami zaujímavú scenériu. V priebehu rokov tento výnimočný cintorín chátral. V 20. storočí bol však zrekonštruovaný, uvedený do stavu pamiatkovej ochrany a pre verejnosť sprístupnený v roku 1937.

Druhým navštíveným viedenským cintorínom bol pochopiteľne ten najväčší – *Zentralfriedhof*, v preklade Centrálny cintorín, zriadený v roku 1863 a otvorený v roku 1874. Je jedným z najväčších cintorínov na svete podľa počtu pochovaných, druhým najväčším cintorínom v Európe a samozrejme najznámejším cintorínom spomedzi takmer 50 viedenských cintorínov. Názov cintorína vypovedá o jeho význame ako najväčšieho viedenského cintorína, nie o jeho geografickej polohe, keďže sa nenachádza v centre rakúskej metropoly, ale na predmestí, vo vonkajšej mestskej časti *Simmering*.

So svojou rozlohou 2,5 km² (620 akrov) je to priam hotové mesto. Viedenský vtíp hovorí, že Centrálny cintorín je „o polovicu menší ako Zürich, ale dvakrát taký zábavný“. V jeho areáli dokonca premáva po akýchsi uliciach verejná „cintorínová“ autobusová linka č. 106 s niekoľkými zastávkami. „Tieto 100 km dlhé betónové ulice spolu so 450 km dlhou sieťou vedľajších chodníčkov spájajú dokopy až 330 000 hrobov, v ktorých odpočíva viac ako 3 milióny ľudských príbehov.“ Takto rekapituluje veľkosť Centrálneho cintorína blogerka Lucia vlastniaca „coucoublog“ – zápisník jej cestovateľských výletov za prírodou, kultúrou a umením.

Predstavitelia katolíckej Cirkvi, aj napriek prvotnému verejnému odporu, otvorili Centrálny cintorín malým obradom a to takmer bez povšimnutia, skoro ráno 31. októbra 1874. Prítomnými boli viedenský starosta barón Cajetan von Felder a kardinál Joseph Othmar Rauscher. Oficiálne otvorenie Centrálného cintorína sa uskutočnilo až nasledujúci deň. Prvým pochovaným bol Jacob Zelzer a po ňom nasledovalo 15 ďalších pohrebov.

Ako už bolo naznačené, kameňom prvotných sporov okolo cintorína bol jeho interkonfesionálny charakter, čo znamená, že tu pospolu odpočívajú katolíci, evanjelici (evanjelická časť otvorená v roku 1904), židia (pochovávaní na dvoch cintorínoch, pričom ten starší bol založený v roku 1863 a z časti zničený počas nacistického pogromu známeho ako „Krišťáľová noc“), moslimovia (od roku 1876), budhisti (od roku 2005), mormoni (od roku 2009), ruskí pravoslávni veriaci (s Kaplnkou svätého Lazara z roku 1894), rumunskí pravoslávni veriaci, bulharskí pravoslávni veriaci, srbskí pravoslávni veriaci, či veriaci Koptskej pravoslávnej cirkvi. V roku 2000 bolo v sekcii 35 B blízko brány 3 otvorené detské pohrebisko, kde sú pochovávané mŕtvo narodené deti, mŕtve deti a malé deti do výšky 110 centimetrov.

Ústredným kostolom cintorína je obrovský Kostol svätého Karola Boromejského. V krásnom secesnom štýle (*Jugendstile*) ho navrhol rakúsky architekt Max Hegele. Pôvodne však išlo o Pamätný kostol Karla Luegera, ktorý bol pomenovaný podľa krypty bývalého viedenského starostu pod hlavným oltárom. Pred kostolom sa nachádza krypta rakúskych prezidentov. Keď som z tohto kostola pri svojej návšteve vychádzal, zazrel som aj pohrebný sprievod, čo umocnilo môj dojem z tohto pietneho miesta.

Zentralfriedhof – Centrálny cintorín. Na obrázku hore vidieť aj Kostol sv. Karola Boromejského, pod ktorým je detail z interiéru tohto kostola, kde nad hlavným oltárom je vo výzdobe zakomponovaný výrok z Jánovho evanjelia: „Ja som vzkriesenie a život“.

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Nakoľko bol Centrálny cintorín spočiatku nepopulárny pre svoju vzdialenosť od centra mesta, prinútilo to úrady premýšľať o spôsoboch, ako ho zatraktívniť. Preto boli vytvorené takzvané čestné hroby (*Ehrengräber*). Mnohí slávni hudobní skladatelia tak spočinuli v týchto čestných hroboch zoskupení do jednej malej časti cintorína (blízko Kostola sv. Karola Boromejského), ktorá nesie označenie „skupina 32A“. Nájdete tu tak hroby osobností akými boli Ludwig van Beethoven a Franz Schubert, ktorí boli na Centrálny cintorín premiestnení z *Währinger Ostfriedhof* v roku 1888; ďalej Johannes Brahms, Antonio Salieri, Johann Strauss mladší či Arnold Schoenberg. Okrem nich nájdeme na Centrálnom cintoríne aj iné osobnosti, mimo hudobného „fachu“, napríklad významnú rakúsku cestovateľku z 19. storočia Idu

Pfeifferovú, alebo známeho nemeckého výrobcu stolov a stoličiek Michaela Thoneta s rodinou, ktorý navrhol svetoznámu kaviarensku stoličku „Stuhl Nr. 14“.

Čestné hroby hudobných veľikánov: Johanna Straussa mladšieho, Franza Schuberta a Ludwiga van Beethovena.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

„*Memento mori*“, to bolo heslo môjho mesačného seriálu o pietnych miestach. Tých miestach, ktoré by nás mali popri spomienkach na našich drahých zosnulých viesť k tomu, aby sme si skutočnosť našej pomínutelnosti uvedomili, precitli zo sna o našich dokonalých smrteľných životoch a boli pripravení vstúpiť do toho života, ktorý príde po smrti. Tam si totiž nič z tohto, na čom nám záleží počas pozemského života, nevezmeme. Dôkazom toho nám sú práve pietne miesta, ktoré zhmotňujú už len spomienky a príbehy svojich zosnulých „nájomníkov“, ktorí v konečnom dôsledku nežili iné životy, aké žijeme my.

(Koniec)

Titulný obrázok – detail z Cisárskej hrobky zachytávajúci zosnulú sedemročnú dcéru cisára Jozefa II., zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/memento-mori-iv-cast-vieden/>